

GERÇEK ANLAM MECAZ ANLAM

Bir sözcük, akla gelen ilk anlamı ve bu anlama çeşitli ilgilerle bağlı kalarak oluşan diğer anlamlarıyla kullanılmışsa gerçek anlamıdır. Ancak mecazlı kullanımlarda sözcük gerçek anlamından uzaklaşır.

- Örnek:

“Kızmak” sözcüğü “Isıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak.” anlamında kullanılırsa gerçek, “Öfkelenmek, sinirlenmek.” anlamında kullanılırsa mecaz anlamı olur. Çünkü sözcüğün gerçek anlamı sıcaklığın artmasıyla ilgiliyken artık bu sözcük yeni bir anlam kazanmıştır.

TERİM ANLAM

Terim anlamı sözcükler; bir bilim, sanat, spor ya da meslek dalıyla ilgilidir ve bu dallarda belirli bir kavramı karşılar.

- Örnek:

“Dalga” sözcüğü “Ses dalgaları maddenin içerisindeki tanecikleri titreştirerek ilerler.” cümlesinde olduğu gibi sesle ilgili olarak kullanılmışsa bir fizik terimidir.

ÇOK ANLAMLILIK

Türkçe bir sözcük, farklı cümlelerde akla gelen ilk anlamının (temel anlam) dışında birçok anlam kazanabilir. Bu duruma “çok anlamlılık” denir.

Bir sözcüğün cümle içinde hangi anlamları kazandığını bulabilmek için cümlenin genelinde ifade edileni de iyi anlamak gerekir. Bu konuyu sınavda hatasız yapmak için çok fazla soruyla karşılaşmak ve çözülen her soruyu istisnasız olarak “Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük” yardımıyla kontrol etmek gerekir. Sözlük ne kadar sık kullanılırsa sözcüklerin kazanacağı anlamlar üzerine çıkarım yapmak o kadar kolaylaşır.

- Örnek:

Türkçede “kırılmak” sözcüğü 9 farklı anlama gelmektedir. Bu anlamların üçü mecaz, biri terimdir. Bunların her biri farklı cümlelerde farklı anlamlar kazanmıştır.

Odunlar bir bir kırıldı, görev tamamlandı.

- Birçok parçaya ayrılmak.

O gün sana çok kırıldım.

- Birine gücenmek.

Cesareti birden bire kırıldı.

- Cesaret, umut, onur azalmak, yok olmak.

EŞ ANLAM

Sözcükler arasında anlam birliği varsa bu sözcükler “eş anlamlı (anlamdaş)” sözcüklerdir. Yani yazılışları farklı olsa bile anlamları aynı olan sözcükler birbiriyle eş anlamlıdır.

Örnek: “Hikâye” sözcüğünün eş anlamlısı “öykü” sözcüğüdür.

ZIT ANLAM

Anlamca birbirinin karşıtı olan, birbiriyle çelişen sözcüklere “zıt anlamlı sözcükler” adı verilir.

Örnek: “Komşularımız bahçelerinde derin bir çukur açtı.” cümlesinde geçen “derin” sözcüğünün zıt anlamlısı “sığ” sözcüğüdür.

SOMUT-SOYUT ANLAM

İnsanların beş duyu organı vardır. Bunlar kulak, burun, dil, deri ve gözlerdir. Bu duyu organları sayesinde insanlar görebilir, tat alabilir, duyabilir, koku alabilir ve hissedebilir. Türkçede bu beş duyu organının herhangi biriyle algılanabilen sözcüklere “somut sözcükler” denir.

Eğer sözcüğün ifade ettiği kavram hiçbir duyu organıyla algılanamıyorsa bunlar “soyut sözcükler”dir.

Örnek:

Rüzgâr somut addır. (Deri ile hissedilir.)

Mutluluk soyut addır. (Hiçbir duyu organı ile algılanamaz.)

NİTEL-NİCEL ANLAM

Kavramların sayılabilen, ölçülebilen özelliklerini ifade eden sözcüklere “nicel anlamlı sözcükler” denir.

Varlıkların niteliğini belirten; sayılamayan, ölçülemeyen özellikleri ifade eden sözcüklere “nitel anlamlı sözcükler” denir.

Örnek:

“Ağır kovayı taşımak zor bir işti.” cümlesinde ağırlık ölçülebilir bir kavramı ifade ederken zorluk ölçülemez. Yani “ağır” sözcüğü nicel, “zor” sözcüğü nitel anlamlıdır.

ÖZEL-GENEL ANLAM

Söylenişte tekil olmasına rağmen anlamca geniş kapsamlı olan sözcüklere “genel anlamlı sözcükler”; anlamca daha dar kapsamlı olan sözcüklere ise “özel anlamlı sözcükler” denir.

Örnek:

“Oda-Ev-Apartman-Site-Sokak-Mahalle-İlçe-İl-Ülke” dizisinde sözcükler özel anlamlıdan genel anlamıya doğru sıralanmıştır.

İKİLEMELER VE KURULUŞ ŞEKİLLERİ

İkileme; anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıdır.

İkilemelerin Kuruluş Şekilleri:

1. Aynı sözcüğün tekrar edilmesiyle oluşur.

Örnek: ağır ağır

2. Eş, yakın ve zıt anlamlı sözcükler ile oluşur.

Örnek: laf söz, eş dost, er geç

3. Biri anlamlı, biri anlamsız veya her ikisi de anlamsız olan sözcüklerle oluşur.

Örnek: eğri büğrü, çıtı pıtı

4. Yansıma sözcüklerle veya ikinci sözcüğün başına

"m" sesi getirilerek oluşur.

Örnek: çıtır çıtır, para mara

DEYİMLER

Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeklerine "deyim" denir.

- O anlık bir durumu anlatmak için söylenir, geneli ifade etmez.
- Öğüt vermez.
- Genellikle cümle şeklinde değildir ama cümle hâlinde deyimlerimiz de vardır.
- Kelimeleri eş anlamlılarıyla dahi değiştirilemez, değiştirilirse anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

"acı söylemek" (Söz öbeği şeklinde)

Olumsuz bir davranış karşısında gerçeği olduğu gibi söylemek.

"Atı alan Üsküdar'ı geçti." (Cümle şeklinde)

Fırsatın kaçırılıp artık yapılacak bir şeyin kalmadığını anlatan bir söz.

ATASÖZLERİ

Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte sözlere "atasözü" denir.

- Söyleyeni belli değildir. Yani "anonim"dir.
- Öğüt verir.
- Sadece o an için değil tüm zamanlar için geçerlidir.
- Kelimeleri eş anlamlılarıyla dahi değiştirilemez.
- Birbirinin zıddı öğütler veren atasözlerimiz de vardır.
- Genellikle mecazlı bir söyleyiş vardır. Sadece gerçek anlamıyla kullanılan atasözleri de mevcuttur.
- Metin içinde açıklanan bir durum için yazıldığında tanık gösterme değil, "örnekleme" sayılır.

Örnek:

Mart dokuzunda çıra yak, bağ buda.

Mart ayının dokuzunda bağların kesinlikle budanması gerekir, bu iş gündüz yetiştirilemezse gece çıra ışığında yapılmaya değecek kadar önemlidir.

ÖZDEYİŞLER

Özdeyişin tanımı TDK'de şu şekilde verilmiştir:

Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, ülgör, kelimakibar, aforizm, aforizma, motto.

- Söyleyeni bellidir, atasözlerinden bu açıdan ayrılır.
- Metin içinde, konuyu açıklamak için verildiğinde "alıntı gösterme" sayılır.

Örnek:

"Yurtta sulh, cihanda sulh." Atatürk